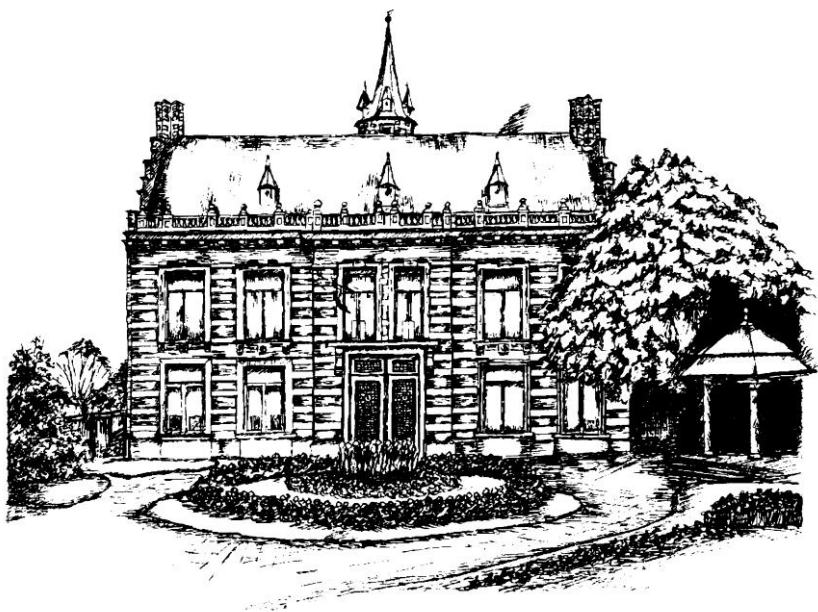

Driemaandelijks tijdschrift
Jaargang XXXII nr. 2 – 2014
Afgiftekantoor Turnhout 1
www.taxandriavzw.be

België – Belgique
P.B.
2300 Turnhout 1
8/4722
P708501

Taxandria Nieuws

Ledenblad van Taxandria,
Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige
Kring van de Antwerpse Kempen v.z.w.

Woord vooraf

Beste Taxandrialid,

Na de voorbije woelige maanden van besparen en onzekerheden is een relatieve rust teruggekeerd in de Turnhoutse cultuurhistorische wereld. Dit wil echter geenszins zeggen dat we ingedommeld zijn in een permanente winterslaap. Op 30 januari luisterden circa honderd aandachtige leden naar de goed gedocumenteerde uiteenzetting van archeoloog Jef Van Doninck over de pioniers van de archeologie in de Kempen. Het Taxandriabestuur van het eerste uur speelde hierbij een prominente rol. Ook de bijhorende rondleiding door de tentoonstelling 'Vondsten vertellen' door Stephan Delaruelle werd bijzonder gesmaakt (net zoals de gezellige nieuwjaarsdrink achteraf).

Onze voorjaarsexcursie naar 's Hertogenbosch van 29 maart mag ook als een waar succes worden beschouwd. Een grote groep leden kon toen genieten van een stads- en museumbezoek in de zonovergoten hoofdstad van Noord-Brabant.

De komende weken en maanden staan nog heel wat activiteiten op het programma. Op donderdag 15 mei plannen we een lezing over de geschiedenis van het gedrukte boek in de Kempen. Dé expert bij uitstek, Steven Van Impe, heeft zich voor deze lezing speciaal ingewerkt.

We kunnen u ook melden dat het Taxandriamuseum (eindelijk) opnieuw een volledige permanente invulling zal krijgen. Nog voor de zomervakantie tonen de kamers van de eerste verdieping en de zolder -zoals enkele jaren geleden- de hoogtepunten van de Turnhoutse en Kempische geschiedenis. Op de eerste verdieping wordt een ruimte (de oude schepenkamer) voorzien die gebruikt zal worden voor kleine tijdelijke tentoonstellingen. Deze kamer krijgt in september al een eerste invulling naar aanleiding van 225 jaar Slag van Turnhout. Meerdere historische stukken, kaarten en replica's tonen u dan dit trotse verhaal... Taxandria, samen met o.a. het Comité "Slag van Turnhout", is al enkele maanden bezig met de voorbereiding van het feestweekend (18 en 19 oktober) rond de herdenking van de Slag op en rond de Grote Markt. Meer info volgt in de nieuwsbrief van september.

In de loop van dit jaar vindt er een samenwerking plaats met de Turnhoutse stadsgidsen. Graag nodigen we u dan uit voor een exclusieve stadswandeling in de binkenstad rond de Eerste Wereldoorlog,

langs plaatsen die anders voor gewone toeristen gesloten blijven. We houden u zeker op de hoogte.
We wensen u een boeiend voorjaar.

Bert Hendrickx
Voorzitter

Uitnodiging algemene statutaire vergadering

De Raad van Bestuur van Taxandria nodigt u uit op de jaarlijkse algemene vergadering. Deze zitting vindt plaats op **donderdag 15 mei** om **19.30** uur in het Taxandriamuseum, voorafgaand aan de lezing “Het boek en de Kempen: 500 jaar in de schaduw”

Agenda:

- Verwelkoming en goedkeuring verslag vorige algemene ledenvergadering
- Hervervkiezing deel van het bestuur
- Activiteitenverslag van 2013
- Financieel verslag van 2013
- Vragenronde en varia

Lezing door Steven Van Impe op donderdag 15 mei Het boek en de Kempen: 500 jaar in de schaduw

Op **donderdag 15 mei** om 20.00 uur zal Steven Van Impe een lezing houden op de zolder van het Taxandriamuseum, Begijnenstraat 28 te Turnhout. (Let op: oorspronkelijk gaven we woensdag 14 mei door.)

De geschiedenis van het gedrukte boek is voornamelijk een stedelijke geschiedenis. Ze speelt zich af in Antwerpen, Gent, Leuven en Brussel, in Amsterdam, Parijs, Rome en Bazel. Maar ook in kleine steden, in dorpen en gehuchten en op het platteland heeft het boek zijn geschiedenis. Deze periferie wordt door boekhistorici nauwelijks bestudeerd – of zelfs helemaal niet. Misschien wordt het tijd om deze ‘vergeten geschiedenis’ nu eindelijk boven te spitten. Want ook de Antwerpse Kempen hebben een rol gespeeld in het verhaal van het boek, zelfs

lang voor Pieter Corbeels als vluchteling in 1796 toevallig in Turnhout terecht kwam en daar de basis legde voor Brepols en Carta Mundi.

Steven Van Impe (°1978) is licentiaat in de geschiedenis (Universiteit Gent) en in de Informatie- en Bibliotheekwetenschap (Universiteit Antwerpen). Hij werkte als bibliograaf bij de Short Title Catalogus Vlaanderen, en is sinds 2006 conservator oude drukken en handschriften aan de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience in Antwerpen.

Voor Davidsfonds Universiteit Vrije Tijd geeft hij sinds 2011 lezingen over de geschiedenis van het boek in de Westerse wereld van 1450 tot 1850.

Nieuwsbrief Taxandria 2, 2014

Verslag van de lezing ‘De pioniers van de archeologie in de Kempen. Wetenschappers of schattenjagers?’ door Jef Van Doninck

Momenteel loopt in het Taxandria-museum de tentoonstelling ‘Vondsten vertellen’ en verscheen een gelijknamig boek naar aanleiding van het tienjarig bestaan van Adak.¹ Adak-archeoloog Jef Van Doninck (zie foto) gaf op donderdag 30 januari een druk bijgewoonde lezing op de zolder van het museum over de werkzaamheden van zijn voorgangers.

De spreker begon zijn overzicht vele eeuwen terug. Vanaf de renaissance was de interesse in de klassieke oudheid immers gestegen. Vanaf de Verlichting was er sprake van een beginnende verwetenschappelijking en ontstonden de eerste collecties met allerlei archeologische voorwerpen, zoals de zgn. *Wunderkammer* in Wenen (een rariteitenkabinet). Daarna begonnen de grote archeologische musea in Parijs, Londen en andere steden aan hun intussen langdurige bestaan.

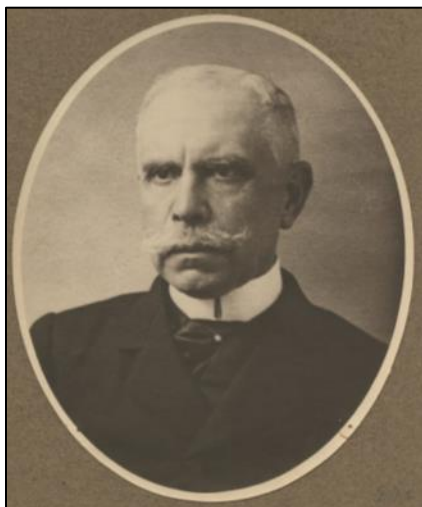
In de 19de eeuw groeide in de Kempen de belangstelling voor de talrijke grafheuvels die er te vinden waren. Rechter W.F.J. Van Genechten legde een waardevolle oudheidkundige verzameling aan in zijn huis den Draeck in de Gasthuisstraat (op de plaats van het huidige notariaat Dierckx).

¹ Stephan Delaruelle e.a. (red.). *Vondsten Vertellen. Archeologische parels uit de Antwerpse Kempen*. Turnhout, 2013, 237 p.
Nieuwsbrief Taxandria 2, 2014

Voor zijn verzamelingen kwamen mensen van heinde en verre naar Turnhout. Dit blijkt uit het gastenboek in het archief van Van Genechten, nu bewaard in het stadsarchief. Dit gastenboek is intussen trouwens grondig bestudeerd en integraal uitgegeven.² Ook de inventaris van de verkochte munten bevindt zich in dit archief. Hij deed trouwens ook zelf opgravingen, zoals in Wijnegem in 1886. Na zijn dood in 1886 werd het archeologische deel geschonken aan het Vleeshuis in Antwerpen, de munten van de collectie werden openbaar verkocht. Het MAS, opvolger van het Vleeshuis, bezit nog altijd stukken in haar collectie afkomstig van Van Genechten. Zo werden in 1846 bij het graven van het kanaal twee urnen gevonden aan de Kastelijn bij de huidige Oude Kaai. Deze zijn intussen weer opgedoken. Het gaat om Romeinse potten, mogelijk afkomstig van een grafveld.

Een volgende pionier is Paul De Roye de Wichen (1850-1918) (zie foto). Deze werd geboren in Joosten-Node en behoorde tot de ambtsadel die veel gronden bezat in de Kempen. Hij was opzichter van de buurtwegen en ijverde voor de ontwatering van gronden. Mensen wisten dat hij oude voorwerpen verzamelde en stuurde die hem toe. Hij vond zelf trouwens ook verschillende archeologische sites. Zijn collectie was ook perfect geïnventariseerd.

Priester A.F.J. De Laet (1878-1962) en kunstschilder Eugene Surinx (1850-1936) hebben nauw samengewerkt. Een deel van het archief van De Laet bleef bewaard in het stadsarchief. Het bevat brieven met interessante gegevens over gevonden stukken, zoals een bijltje dat te zien is op de tentoonstelling. Ze groeven bvb. een voorhistorisch kerkhof op in Ravels. De Laet heeft de vondsten goed genoteerd en er een keurig kaartje van getekend. Het was er reddend wat er te redden viel, in totaal waren er sporen van 27 graven.

² H. de Kok. 'Het oudheidkundig kabinet van Van Genechten. Een Turnhouts privé-museum'. In: *Provinciale Commissie voor Geschiedenis en Volkskunde, Jaarboek*. 2002, p. 121-140.

De twee vonden ook de zgn. Drakenstein-urne aan de Flipkensvijver, nu in het bezit van het Taxandriamuseum. Ze kwamen die op het spoor via een postkaart gestuurd door de vinder, het was een gouden tip. Surinx bracht ook zijn eigen collectie naar het museum. Ze legden een keurige lijst aan van de gedane opgravingen in de periode 1903-1905 met aanduiding van de aard van de voorwerpen, plaats, tijd en referenties van de gemaakte foto's.

Louis Stroobant (1862-1950) was de eerste voorzitter van Taxandria en tot aan zijn pensioen directeur van diverse gevangenisinstellingen zoals de Kolonie van Merksplas. Hij is ook beginnen te graven in de heide aan Flipkensvijver. Er kwamen veel scherven naar boven, die hij vrij nauwkeurig aanduidde op de kaart. Een interessant voorwerp was een zgn. lappenschaal gevonden op de grens van Turnhout en Vosselaar. Hij schonk dit aan het Jubelparkmuseum wegens subsidies die hij had gekregen, waar het werd gerestaureerd. De overheid werkte toen inderdaad aan een nationaal museum met stukken van eigen bodem. In Rijkervorsel, Helbroekheide groef hij dan weer een grafveld op uit de IJzer-tijd. Vele potten werden er gevonden, ook deze bevinden zich nu in het Jubelpark. Recent was er een hernieuwd contact met zijn achterkleinkinderen die interessant materiaal van hem bezitten. Dit wordt nu gedigitaliseerd.

Een grote stap vooruit was het van start gaan van de nationale dienst voor opgravingen. Deze deed o.a. in 1957 belangrijke opgravingen in

Weelde, die uitvoerig zijn gefotografeerd. Deze foto's bleven 50 jaar vrijwel onbekend, maar zijn nu terug aan de oppervlakte gekomen. Voormalig stadsarchivaris Raymond Peeters maakte er overigens melding van in zijn correspondentie. Luc Van Impe was een bekende archeoloog verbonden aan de dienst.

Ook Taxandria zelf en haar bestuursleden hebben opgravingen gedaan. Zo waren Harry de Kok, Jacques Boone en wijlen Eugène Wauters betrokken bij opgravingen op het begijnhof en aan het kasteel.

Een laatste bekende naam is die van Gustaaf Aerts (1938-2004). Hij deed o.a. opgravingen in Lichtaart. Zijn weduwe schonk intussen zijn goed gedocumenteerd archief aan Adak.

De conclusie van het verhaal is dat het werk van de voorgangers zeker waardevol is geweest, ze hebben veel sites grondig uitgespit. Tegenwoordig worden er natuurlijk wel veel modernere werkmethodes gehanteerd. Waren de pioniers van de archeologie wetenschappers of schat-jagers? Beide, maar dat geldt eigenlijk voor alle archeologen.

Na afloop van de lezing gaf archeoloog Stephan Delaruelle een rondleiding doorheen de tentoonstelling en werd door het bestuur een nieuwjaarsreceptie aan de vele aanwezigen aangeboden.

Sam Van Clemen

Foto's: Ingrid Rombaut en Jacques Boone

Een zeer geslaagde archeologiedag: Retourticket naar de prehistorie

Op zondag 19 januari stuurde het Taxandriamuseum het talrijk opgekomen publiek duizenden jaren terug in de tijd.

De voortuin van het museum werd omgetoverd tot een prehistorisch kamp met demonstraties over hoe de oermens vuur maakte, silex klopte, graan maalde en koekjes bakte. Ook het speerwerpen werd aan de jonge bezoeker aangeleerd.

Binnen in het museum konden jongeren de workshop 'Wat trek ik aan?' volgen. Op de zolder kregen ze de kans om uit te testen welke kleren onze voor-voor-voorouders droegen tijdens de verschillende periodes van de prehistorie.

Aanleiding van deze encensering was de expo 'Vondsten vertellen'. 346 nieuwsgierigen bezochten die dag het museum, buitenlocaties niet meegerekend.

Met vriendelijke dank aan TRAM41 voor de coördinatie. Het Stedelijk Museum Hoogstraten, de Holsteenstam en Projectvereniging Erfgoed Noorderkempen verzorgden de animaties.

Op basis van aankondigingen van TRAM41.

Verslag van de voorjaarsexcursie naar 's Hertogenbosch

Op zaterdag 29 maart bezochten we met achtenveertig leden van onze geschiedkundige kring de Noord-Brabantse hoofdstad 's Hertogenbosch. Enkele minuten na 8 uur vertrok een goed gevulde bus aan het Boomgaardplein richting Nederland. Onderweg gaf reisleider Gib Van der Celen een kort overzicht van de dag en een historische beschrijving van de stad. Anderhalf uurtje later werden we in de binnenstad van den Bosch verwelkomd met koffie en een echte *Bosche bol*, gevuld met licht opgeklopte slagroom en gul overgoten met een laagje chocola. Met deze caloriebom achter de kiezen konden we de stadswandeling onder een stralende zon aanvatten. Drie vakkundige gidsen loodsten ons langs de mooiste en interessantste plekjes van het historische stadscentrum. Het was direct duidelijk dat de stad haar verleden koestert. Zij is er in geslaagd de kaalkap van oude gebouwen te vermijden. Ondanks grootse bouwprojecten geeft de Boschenaar voorkeur aan authentieke stadsgezichten boven kantoortorens.

Het hoogtepunt van de uitgebreide wandeling was zonder twijfel het bezoek aan de Sint-Janskathedraal, een hoogtepunt van Brabantse gotiek.

Na een grootscheepse restauratie van ongeveer twaalf jaar is deze kathedraal en basiliek opnieuw in volle glorie te aanschouwen. Vooral zijn grootte en rijkdom aan beeldhouwwerk, het miraculeuze Mariabeeld *Zoete Moeder* en het prachtige barokorgel imponeren.

De wandeling langs het paradeplein, het stadhuis en de markt eindigde aan de Bossche Kelders waar we verwacht werden voor een warm buffet.

In de namiddag stond een bezoek aan het Noordbrabants Museum op het programma. Dit museum werd ondergebracht in het voormalige Gouvernementspaleis en werd de voorbije jaren grondig gerestaureerd en uitgebreid. Enkele weken geleden werd er een nieuwe zaal geopend: "Het Verhaal van Brabant". De geschiedenis van het hertogdom Brabant vanaf de 15de tot en met de 20ste eeuw wordt hier met vele voorwerpen en kunstwerken verteld.

Er was nog even tijd voor een vrij bezoek aan de andere kamers van het museum en in de museumbrasserie werden alle indrukken van de dag tussen pot en pint besproken.

Rond 18.15 uur keerden we terug naar het Boomgaardplein. We kunnen terugblikken op een -wederom- zeer geslaagde Taxandria-uitstap. Dit is uitsluitend te danken aan een ervaren duo van organisatoren: Gib Van der Celen en Luc Deckx. Meerdere keren brachten zij een voorbereidend bezoek aan de stad en legden ze er minutieus het programma vast. Hartelijke dank voor de vlekkeloze organisatie!

Wil u volgende keer ook mee op uitstap gaan, maar beschikken we niet over uw e-mailadres. Laat dan zeker een kort berichtje na op taxandriavzw@gmail.com. Heeft u geen e-mailadres, dan kan u ons ook schriftelijk bereiken. Zo wordt u bij een volgende uitstap schriftelijk uitgenodigd.

Even opfrissen: 25, 50, 75, 100, ... jaar geleden

- 400 jaar geleden, op 14 april 1614, werden er uit Antwerpen brieven verstuurd aan de drossaard van Turnhout in verband met de wolvenjacht en het Consistorie van den Hoorn.
 - Op 26 april 1614 bracht bisschop van Antwerpen, J. Malderus, een bezoek aan Turnhout en de collegiale Sint-Pieterskerk. Enkele dagen later, op 30 april, stelt de bisschop een vicarius-perpetuus aan in Oud-Turnhout om de functie van pastoor uit te oefenen.
 - Op 13 juni 1614 werd E.H. Jan Gijssels als eerste pastoor van de nieuw opgerichte parochie Oud-Turnhout aangesteld, dit onder bepaalde voorwaarden en met toestemming van het Sint-Pieterskapittel.
 - In Brussel stierf op 5 mei 1889 E.E. Stroobant. Hij was geboren in Turnhout in 1819 en was notaris, Vlaamse dichter en lid van de Vlaamse Academie.
-
- A detailed engraving of a man, identified as Bishop J. Malderus, seated in an ornate chair. He is wearing a dark, pointed mitre and a long, flowing white or light-colored robe with a dark cross on the chest. He has a beard and is looking slightly to the right. His right hand rests on his lap, and his left hand holds a small object, possibly a quill or a ring. The background is dark and simple.
- PERL. et REVEREN. DOMINVS. D. IOANNES MALDERVS
An. van Dordt graveur
- In 1789 redden de Witheren van Tongerlo het wetenschappelijk werk van de Bollandisten van de ondergang en zetten de groot-schalige studie verder. Zij hielden zich bezig met het beschrijven en de teksteditie van de heiligenlevens in de *Acta Sanctorum*.
 - In hetzelfde jaar werd de Turnhoutse burgerwacht heringericht.
 - 100 jaar geleden, op 22 juli 1914 werd een handelsafdeling in de Rijksmiddelbare school opgericht.
 - Op 31 juli 1914 werd in België de algemene mobilisatie afgekondigd.

- Op 3 augustus 1914 vond in Zevendonk de inhuldiging van het kasteel de l'Escaille (in zijn huidige vorm) plaats.

- 75 jaar geleden, op 29 april 1939, deed het 8ste linieregiment zijn intrede in Turnhout en bemande de nieuwe kazerne. Een kleine maand later, op 21 mei, was er een blijde intrede en een defilé door de stad van het voornoemde regiment onder leiding van kolonel Vermeulen. Vervolgens was er een plechtig huldemoment aan het monument van de gesneuvelden aan het Zegeplein en een plechtige ontvangst van de officieren op het stadhuis.
- Op 11 mei 1939 kocht de priorij van het Heilig Graf de gronden en de gebouwen van de Apostolische School in de Apostolijkenstraat.

- Op 20 mei 1964 overleed Gust Hens, Volksvertegenwoordiger en gemeenteraadslid.
- 50 jaar geleden, op 23 mei 1964 werd het Sint-Pietersinstituut aan de Jubileumlaan ingehuldigd.
- 14 dagen later, op 8 juni 1964, brachten koning Boudewijn en koningin Fabiola een bezoek aan Turnhout. Zij onthulde de gedenksteen TMH naar aanleiding van de 150.000ste woning in Turnhout.
- Op 16 september 1989 was er de inhuldiging van het jeugdhuis Jemi in de Gildenstraat.
- 25 jaar geleden, op 23 oktober 1989, opende Ciné focus in de Otterstraat
- 4 dagen later, op 27 oktober 1989, werden de Turnhoutse Patriotten opgericht.

*Bert Hendrickx
Met medewerking van Willy Van Sprengel*

275 jaar Onze-Lieve-Vrouwebeeld (Den Engel) door beeldhouwer Walter Pompe

275 jaar geleden werd het Onze-Lieve-Vrouwebeeld, (vooral bekend als *Den Engel*) besteld bij Waltherus Pompe.

Afbeelding: het beeld in huidige toestand. U kan het bewonderen in het Paterspad in de Patersstraat.

Op 22 augustus 1739 sloten Wouter Van Dun ende Jacobus Hiacintus van den Busdom, als geauthoriseerde van de geleijcke gebueren ende anderen ontrent den hoeck van de Potterstraet een akkoord met Gualterus Pompe, meester Belt-houwer voor het maken van een beeld O.L.V. Hemelvaart. Men was genegen op te rechten op den hoeck van het huijs genaempt den bonten mantel een onze-Lieve-Vrouwebeeld representerende De Hemelvaart ende dat volgens seecker model ende tekeninghe met de voetmaete daer bij gestelt.

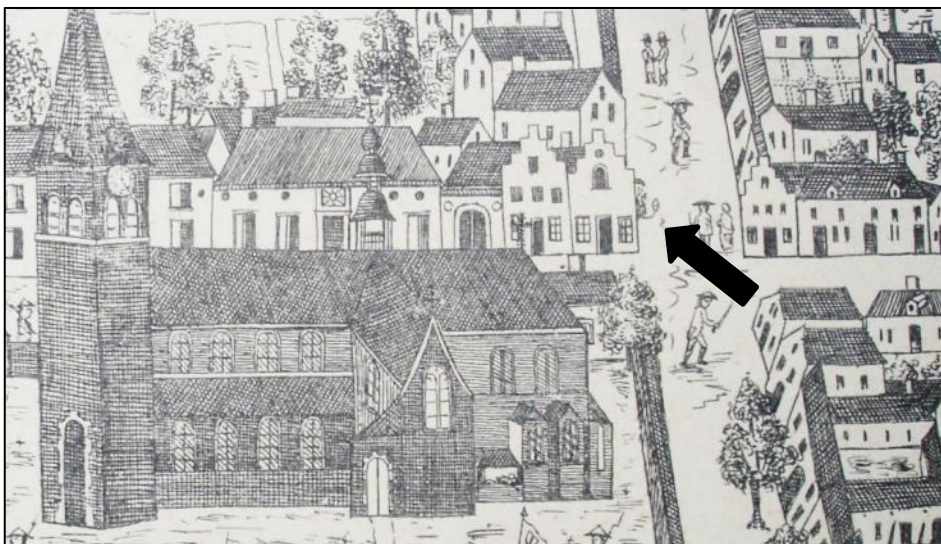
Het belt met de beyseynde postueren ende loofwercken sal moeten gewerckt ende geboetseert worden uijt kleij ende daer naer gebacken tot steen en kostte 115 gulden 10 stuivers. Om het beeld te kunnen betalen leenden Wouter Van Lissum, Wouter Van Dun, Jac. Hiacintus Van Bisdom, Wouter Wouters en Petrus Diels, confreers van Onse Lieve Vrouwe representerende de hemelvaart een bedrag van 100 gulden.

Walter Pompe (Lith (NL), 1703 – Antwerpen 1777) werd in 1729 meester in het beeldhouwen van de Antwerpse Sint-Lucascilde. Hij huwde in 1736 Christina Baumans. Samen kregen ze elf kinderen.

Pompe is vooral bekend van zijn religieuze beelden in laat-barokke stijl. Turnhout bezit maar liefst twintig werken van zijn hand, zoals het hoogaltaar, een calvarie, een baldakijn en een gesmeed hekwerk in de Sint-Pieterskerk. Ook het Taxandriamuseum en het Begijnhofmuseum bezitten voorwerpen van zijn hand.

Waarschijnlijk in 1740 werd het beeld bevestigd aan het huis *Den Engel* op de hoek van de Grote Markt en de Patersstraat. Er moesten acht dagen verblijfskosten betaald worden voor Pompe en een knecht om het beeld aan de gevel te bevestigen. Dit pand was al vanaf 1427 één van de belangrijkste afspanningen van de stad. De gevel werd regelmatig aangepast en in 1858 voorzien van een neoclassicistisch gevelfront.

Op de gravure van de Slag van Turnhout, 1789 wordt het Mariabeeld duidelijk weergegeven.

Na de Tweede Wereldoorlog had Jos Huybrechts in dit pand, in de Patersstraat nr. 1 (met telefoonnummer 73!) een drogisterij. In de adresgids van 1952 stond hij vermeld als glazenmaker. In het midden van de jaren 1970 wilde men 'Den Engel' slopen en vervangen door appartementen. Om dit te voorkomen werd in het najaar van 1975 een voorlopige procedure voor de bescherming van het hoekhuis opgestart. Dit kon echter niet voorkomen dat in juni 1976 het dak zonder vergunning werd gesloopt. Stadsingenieur Geerts liet de afbraakwerken stopzetten en *Den Engel* werd enkele dagen later als monument beschermd.

Dit kon het deels afgebroken en vervallen pand niet redden. Doordat *Den Engel* te bouwvallig was, werd het in 1979 gedeclasseerd en in 1980 gesloopt *als een gevaar voor de voorbijgangers en een schandaal voor de Markt*.

Stadsarchief Turnhout nr. 00761-01

Het redden van het Mariabeeld was geen sinecure. De eigenares van het gebouw was van mening dat het beeld -vastgemaakt aan het huis- er dus ook integraal deel van uitmaakte. De toenmalige schepen Tony Depreeuw en enkele vertegenwoordigers van de Patersstraat zoals Bauweraerts, Prinsen, Verachttert, Versteylen, Huybreghts en Verelst toonden aan met bovenvermelde notarisakte dat de *buurt* de rechtmatige eigenaar van het beeld was.

Een gerechtelijke uitspraak van oktober 1979 bepaalde dat het Maria-beeld onder sekwester werd geplaatst in afwachting van een definitieve beslissing. Op 21 januari 1980 werd het Mariabeeld van de gevel gehaald. Door de slechte staat van het beeld en de stevige bevestiging aan de gevel brak het middendoor en werden de fragmenten in bewaring gebracht in de Sint-Pieterskerk.

Het vonnis van de Rechtbank van Eerste Aanleg van 23 september 1981 bepaalde dat het beeld *eigendom is en behoort aan de vzw Vereniging Patersstraat*. Het Hof van Beroep van Antwerpen herbevestigde in 1988 dit vonnis.

Na een grondige restauratie door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, gefinancierd door de Koning Boudewijnstichting en het *fonds voor een aantrekkelijk* Turnhout, prijkt het beeld sinds 1991 opnieuw, maar nu binnen in het Paterspand.

Stadsarchief Turnhout
nr. 00815-03

Kik-Irpa, cliché KN99

Bronnen:

S.A.T. Protocolen not. Franciscus Van Alphen, 1740-1742, ad 17 okt. 1740

S. Van Clemen, 800 jaar Turnhout, Turnhout, 2011.

H. de Kok en E. Van Autenboer (red.), Turnhout, Groei van een stad, 1983.

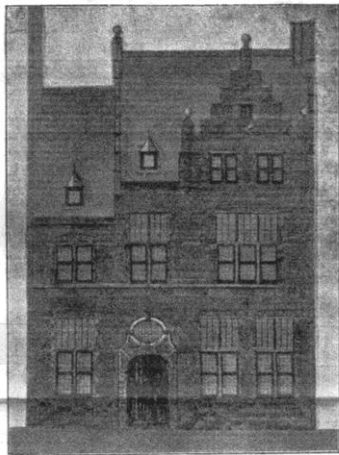
H. de Kok en R.H. Marynissen, De wederwaardigheden van het beeld 'Den Engel', in: Paterspand Turnhout, 1991.

Bert Hendrickx

Stadsarchief Turnhout nr. 00761-01

Een interessante schenking van 75 jaar geleden

TAXANDRIA

Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring
der Antwerpsche Kempen
(Maatschappij zonder winstgevend doel)

TURNHOUT

Secretariaat :
Stationsstraat, 70

Zetel-Museum
Mermansstraat, 21

TURNHOUT, den 7 Juni 1939

Hooggeacht Jufrouwen

Wilt mij wel verontschuldigen dat ik u nog niet schriftelijk bedankt heb voor het historisch geschenk uit de nalatenschap van Dr. R. Suijcker aan 't Stads Museum' gesloten. Ik heb geheel de week bezig geweest met opzochtingen over de familie de Trielant voor een lezing te houden op den Studiedag van 10 Juni te Antwerpen.

Ik krijgt mij dus today van die aangename taak en dank u met een groot hart voor het schoon geschenk. Ik heb er over Heer Burgemeester van op de hoogte gebracht en die was er ook volop mee ingenomen.

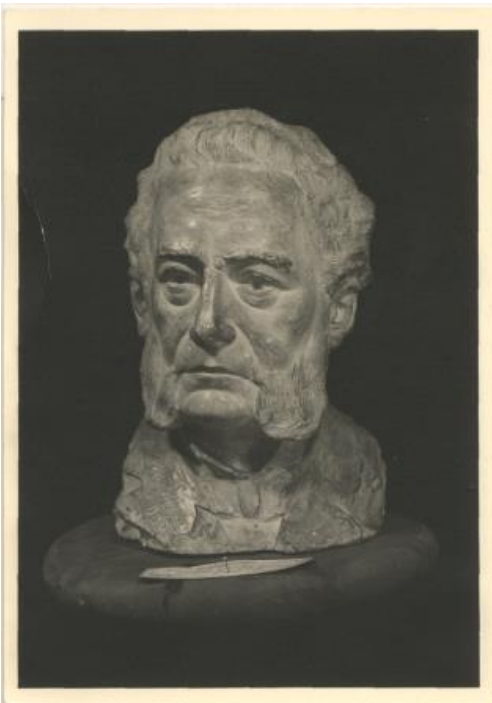
Wij mochten en hopen immers toch niet zonder iets dat aan den beroenden oelken van Turnhout had toebehoord blijven. Geen schrijver is populairer in de stad als Suijckers. Iedereen heeft zijn boeken gelezen, de stad heeft hem een straat en een standbeeld gewijd. Bonaventura Bygh wel zijn buste, maar niets ^{anders}. Nu dankt u ook, bezit het Museum iets dat van de bezoekers nog meer zal zeggen dan zijn buste. Welk geluk! En sluit daar uw toedoen. Weest ons nogmaals hartelijk bedankt, dat u meer dan u zoo lief geweest

ligt ons de hoop te laten hoesteren van nog wel iets meer
te schrijven.

Ontvangt, geachte Juffrouwen, de uitdrukking al mijn
hoofdgroet.

Van. / E. Jansen

N.B. Wat de beelden of santjes betreft, ik heb zelf voor
Gaanderen een verzameling aangelegd en ben ook lid
van den Santjeskring van Antwerpen. Ongelukkig bezit
ik geen dubbel; wel eenige onbedrukte, iets of wat
modern, en die durf ik u niet geven. Komt de gelegenheid
voor van iets beter, dan denk ik aan u.

Een jaar geleden ontvingen we van de achterkleinkinderen van dokter en schrijver Renier Snieders een kopie van deze bedankbrief van J.E. Jansen. Hij deed dit naar aanleiding van een mooie schenking van enkele memorabilia, brieven, boeken en manuscripten van Renier Snieders aan het Taxandriamuseum.

Hiernaast ziet u de vermelde buste van Snieders die zich nu in het depot van de Taxandriacollectie bevindt.

De slag van Turnhout in het weekblad Kuifje

Naar aanleiding van de tweehonderdjarige herdenking van de *Slag bij Turnhout* van 1789 gaf de commerciële uitgeverij *Ekspres* (uitgever van een reclameblad) aan Lusse (Luc Dierckx) de opdracht om een strip te tekenen over dit gebeuren. Het werd een beeldverhaal van 46 platen dat een ruime verspreiding kende in Turnhout.

Minder bekend is dat reeds het jaar voordien in het weekblad *Kuifje* (XLIII, nr. 12, 15.03.1988) de slag bij Turnhout aan bod kwam. In de reeks *Een waar verhaal* verscheen van pagina 3 tot 7 het verhaal ‘Jozef II de hervormer’ van de hand van Philippe Delaby en Yves Duval. Delaby (°1961) was op dat ogenblik een beginnend tekenaar die pas met reeksen als *Murena* (vanaf 1997) definitief doorbrak. Hij specialiseerde zich vooral in historische strips. Yves Duval (°1934) was een gevestigd scenarist die voor alle belangrijke tekenaars van *Tintin/Kuifje* werkte. De feiten i.v.m. de slag van Turnhout zijn bekend. Harry de Kok schrijft hierover in *Turnhout, Groei van een Stad* (p. 99). Als reactie op de talrijke hervormingen werd door het geheime genootschap *Pro aris et focis* actie ondernomen om door pamfletten, het organiseren van gewapende verzetskernen de opstand tegen Jozef II voor te bereiden. Op 24 oktober 1789 wordt vanuit Zundert Hoogstraten veroverd door Van der Meersch. Keizer Jozef II wordt van de troon vervallen verklaard en de republiek wordt uitgeroepen. Nadien trekt Van der Meersch verder om op 27 oktober de Oostenrijkers een zware nederlaag toe te brengen in de slag bij Turnhout, waarna de Oostenrijkse legers zich terugtrekken uit een groot deel van de Zuidelijke Nederlanden. Delaby laat op een tekening de zegeroes zien. Terwijl de Oostenrijkers zich verschrikt terugtrekken, juichen de Brabanders: “*Victorie!*”.

De scenarist Duval wordt op het einde van het verhaal slordig. In drie plaatjes (p. 7) wordt de hele opstand weergegeven: Een prentje met de Brusselse Sint-Michielskerk en de teksten: “*De geestelijkheid voegt zich bij de beweging van de advocaat Hendrik Van der Noot en van Vonck...*” – “*Het volk bewapent zich al...*” Onder de roep: “*Gooi de bezetters het land uit!*” trekken op het volgende plaatje opstandelingen het land in: “*Vanaf 14 juli 1789 gesteund door Franse revolutionairen trekken troepen Henegouwse en Brabantse opstandelingen op tegen het Oostenrijkse leger...*” En in een laatste plaatje ziet men de jubelende overwinnaars. Het plaatje geeft duidelijk aan dat het hier over de

ultieme overwinning gaat, dus de slag bij Turnhout. Helaas met een foutieve datum: "En op 23 oktober 1789..."

M.L. Van Gorkum geeft in zijn *Byvoegzel aen deze beschryvinge der Stad en Vryheid Turnhout* een uitvoerig relaas over de gebeurtenissen in Turnhout. Op 23 oktober zijn de patriotten nog in Alphen en zich aan het bewapenen om naar Zundert en Hoogstraten op te ruk-

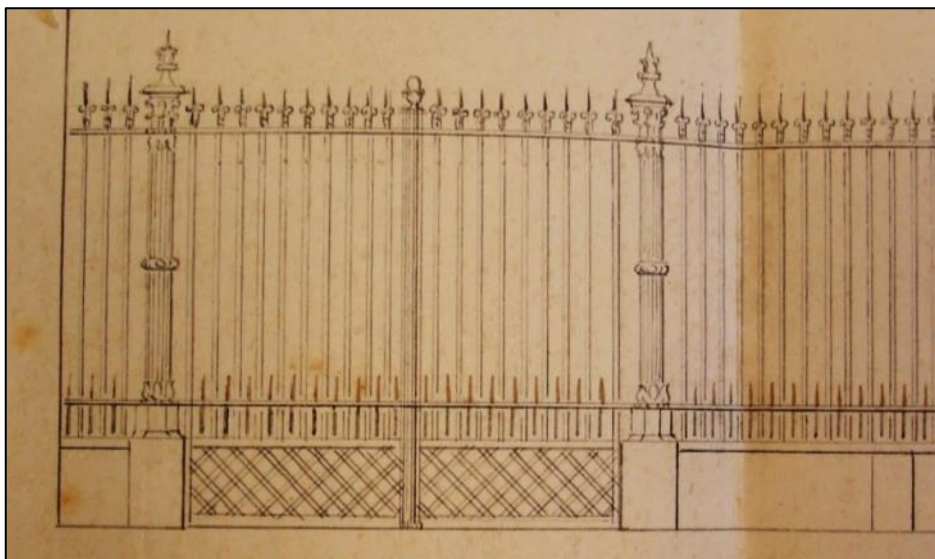

ken. In Hoogstraten wordt op 24 oktober het kleine Oostenrijkse contingent zonder problemen opgeruimd (de Kok, p. 99). Dat is de eerste kleine confrontatie. Men kan constateren dat er voor de eigenlijke slag geen grote confrontatie geweest zijn. Vanwaar deze vergissing? Heeft iemand slordig het boekje van Van Gorkum gelezen. Deze gaat nadat hij verteld heeft dat de patriotten zich in Alphen op 23 oktober bewapenden met *snaphaen met bajonnet*, onmiddellijk over naar de situatie in Turnhout waar de Turnhoutse patriotten verzamelen en de stad klaar-klaarmaken. Nadien vertrekken ook de Turnhoutse patriotten naar het intussen ingenomen Hoogstraten (Van Gorkum, p. 2-3). Heeft Duval of een inspirator alleen snel het begin gelezen of heeft hij ergens gebruik gemaakt van een foutieve bron?

De tekening in *Kuiffe* verwijst duidelijk naar de ultieme overwinning bij Turnhout maar de auteurs vergissen zich hier van datum.

Guido Landuyt

Het ijzeren hekwerk aan het Taxandriamuseum

Per toeval stootten we in de Bouwdossiers van het Turnhoutse stadsarchief op een bouwaanvraag van het hoge hekwerk aan de straatkant van het Taxandriamuseum. Dhr. A. Nuyens-Reypens diende op 26 oktober 1864 een aanvraag in bij het college van burgemeester en schepenen (in een wat vreemde taal en spelling):

Mijnheere

Hier bij bethoond ik in dobbel een plan voor grille die ik voornemens zijn te late make in de langebegijnestraat beginnende van den nieuwenbouw tot het eynde mijne poort aen de straet.

Konde hier voor de Regte linie genoome worde van den nieuwen bouw na den hoeck van het poortie, scheydende aen de straet mijne Erve met die van d'heer van Nieuwenhuysen dit ware mijn wel aengenaem.

Om met gemak Mijnheere de Regulierste linie te vinden zoude ick voor die dag de Schultsels daer weg ruyme, om daer al op verre afstand de voldaeinste rigting van te Bepalen, mits ick eenige uere op voorrand hier van kennis bekwam om alles in gereedheid te hebben.

Ontfangd Mijnheere mijne Groetenisse

A. Nuyens

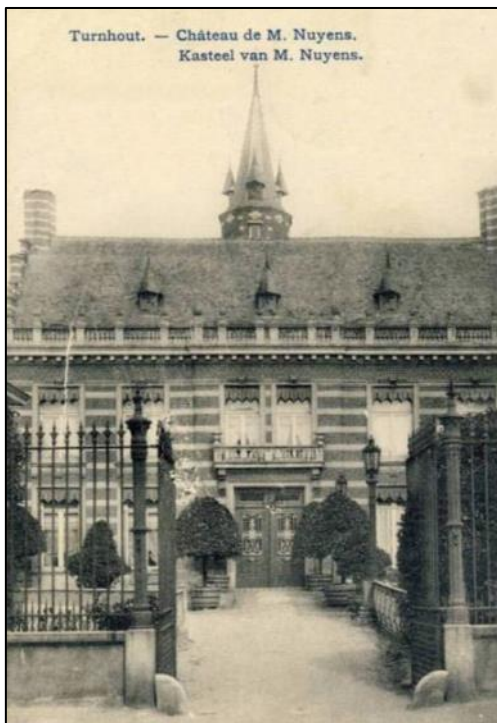
Het antwoord van de stad stond onderaan de brief geschreven:

Zij deze toegestane aanvraag, ondervoorwaarde dat hij zich aan zijn ingeleverd plan zal moeten gedragen en het aangeduide alignement zal moeten volgen, verzonden aan de heer kommissaris van politie dezer stad.

Turnhout den 9 november 1864

Ter ordonnantie, de secretaris P.J. Heuvelmans; de burge-meester [handtekening P. Dierckx?]

Sinds 23 mei 1952 is de woning bezit van de stad Turnhout; op 28 maart 1956 werd het als monument beschermd.

Bisschoppelijke onderscheiding voor Marcel Gielis

In november 2013 ontving bestuurslid Marcel Gielis uit handen van Mgr. Johan Bonny, bisschop van Antwerpen, een belangrijk ereteken.

Hij ontving dit vooral omwille van zijn activiteiten in het kader van *Kerk onder Stroom* (4)50 jaar *Bisdom Antwerpen* en het samenstellen van een bisdomgeschiedenis.

Gefeliciteerd met uw onderscheiding, Marcel!

*Foto: Christa Damen
Nieuwsbrief Taxandria 2, 2014*

Voorverkoop publicatie: Turnhoutse priesters / priesters in Turnhout, 1800-2013

In 2011 gaf Willy Van Sprengel in eigen beheer het naslagwerk

Kloosterlingen in Turnhout. Annonciaden tot zwartzusters uit.

In het voorjaar van 2014 legde hij de laatste hand aan een nieuw gedetailleerd naslagwerk:

Turnhoutse priesters – priesters in Turnhout, 1800-2013.

In 1955 verscheen het *Huldealbum aan de Turnhoutse priesters en kloosterlingen* van 1955. Een update van deze gegevens was noodzakelijk. Niet enkel is de informatie meer dan een halve eeuw oud, maar worden enkel de geestelijken van Turnhout vermeld. De clerici die niet van Turnhout waren, maar die hier in Turnhout wel hun herderlijk werk deden, vielen uit de boot. Willy Van Sprengel zag deze noodzaak in en startte zijn *monnikenwerk* op zoek naar alle priesters van en in Turnhout tussen 1800 en 2013. Dit werk is zo opgemaakt dat het snel en handig raadpleegbaar is. De duidelijke, alfabetische opbouw, maar niet in het minst de meerdere indexen achteraan, maken dit bijna 180 bladzijden tellend overzicht tot een ideale bijdrage voor wetenschappelijk en/of genealogisch onderzoek. Maar ook de wat oudere Turnhoutenaar kan zijn gading hierin vinden en nostalgische herinneringen van het *rijke Roomse leven* ophalen.

Dit naslagwerk (uitgegeven in eigen beheer) kost 13 euro in voorverkoop (vóór 15 mei en nadien €15) en is enkel te koop via Willy Van Sprengel, Korhaanstraat 9 in Turnhout, 014/ 43 04 69, graag storten op rekeningnummer BE 97 2300 5248 9649. (ev. portkosten zijn € 3,50)

De voorintekenaars worden uitgenodigd op de boekvoorstelling op **vrijdag 23 mei** om 19.00 uur in Parochiecentrum Schorvoort in de Schorvoortstraat.

Schepenakte Turnhout – Ghysbrechte Goyvaerts sone den laseren, 29 mei 1455

*Stadsarchief Turnhout, Oorspronkelijk op perkament. 28,5 x 6,5.
Middelnederlands, Staarten en zegels ontbreken.*

Wij Jan Coels ende Jan Hoefkens, scepenen der poirt van Turnout, doen cond allen luden die dese litteren selen sien oft horen lesen dat voir ons comen is meester Peter Bone, diemen heit int ghemeyne meester Peter Symoens, heeft ghekent ende ghelyt dat ghegeven heeft Ghysbrechte Goyvaerts sone den laseren ende Ermgaerden synen witteghe wive een huysinghe ende hovinghe ghestaen ende ghelegghen achter dat Perrinck Veken metter eendere syden aen erfve Peter Rutten ende metter ander siden aen die strate der huysinghen ende hovinghen te ghebruyke [doer] der beider lyflanck duerende ende die lanxte levende van hen beiden te besittene behoudelyck dat sy die huysinghe houden selen van wande ende van dake met condiciën ende voirwarden oft sake ware dat die voirs Ermgaert na die doot vander voirs Ghysbrechte alsoe onredelyck leefde dat den [... pleb]aen van Turnout den scepenen, den Heilighe Gheest meesteren ende den gasthuys meesteren aldaer dochte onredelyck wesen dat sy dan den voirs Ermgaerden daer uut selen moghen setten ende een ander arme syeke daer inne.

Behoudelyck dien dat die selve meester Peter van dier voirs huysinghen ende hovinghen oft sijn nacomelinghen altijt ghisters daer af bliven selen ende die selve huysinghe ende hovinghe altijt sal bliven staen totter armer syeken behoef sonder argelist.

In kennisse der waerheit ende om beden wille der partiën voirs hebben wij scepenen voirs desen brief beseghelt met onsen seghelen int jaer ons Heren alsmen screef dusent vierhondert vijf ende vijftich, neghenentwyntich daghe in Meye ..

Woordenlijst

Bron : Middelnederlands woordenboek <http://gtb.inl.nl>

laseren	: melaatse (cfr. Lazarus)
onredelyck	: geen rede hebbende, stom, onmenselijk, ontaard
veken	: hek, barriere, sluitboom

Transcriptie door Jef Van den Bergh

In memoriam prof. dr. A.K.L. Thijs (1944-2014)

Prof. em. dr. en decennialang Taxandrialid Alphonse (Alfons) K. L. Thijs overleed op 14 januari 2014 in het ziekenhuis Sint-Erasmus in Antwerpen – Borgerhout. Hij werd geboren in Antwerpen op 22 maart 1944. In 1973 huwde hij mevrouw Ilse Eggers.

Hij behaalde het kandidaatsdiploma geschiedenis aan de Ufsia in 1963. Aan de UGent maakte hij bij prof. Wilfrid Brulez de licentiaatsverhandeling “De zijdenijverheid te Antwerpen in de zeventiende eeuw”. In 1978 werd hij aan de UGent doctor in de geschiedenis met de verhandeling “Van ‘werkwinkel’ tot ‘fabriek’. De textielnijverheid te Antwerpen van het einde der vijftiende tot het begin der negentiende eeuw”. Hij kreeg hiervoor in 1981 de Geschiedenisprijs van het Gemeentekrediet dat de verhandeling in 1987 publiceerde.

Alfons Thijs begon zijn wetenschappelijke carrière in 1966 als navorsingsstagiair bij het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek. Op 1 oktober 1971 maakte hij de overstap naar de Ufsia. Hij werd er achtereenvolgens assistent (tot 1978), werkleider en deeltijds docent. (1978-1987) en voltijds docent (1987-1988). Op 1 oktober 1988 werd hij benoemd tot hoogleraar in het Dept. Geschiedenis (Nieuwste en sociale geschiedenis) en het Dept. Politieke Wetenschappen. Hij was tevens directeur van het Centrum voor Bedrijfsgeschiedenis en directeur van het Centrum voor Antwerpse Cultuurgeschiedenis. Op 1 oktober 2004 ging hij met emeritaat.

Thijs was een eminent sociaaleconomisch historicus met een grote belangstelling voor de wereld van ‘gewone mensen’; hij was tevens een gerenommeerd kenner van de historiografie van de volkskunde. Hij publiceerde zes boeken en drie tentoonstellingscatalogi en was auteur van meer dan 150 artikels.

Het Taxandriabestuur biedt de familie zijn oprechte deelneming aan.

Tekst overgenomen van <http://www.osgg.be>

Opnieuw archief geïnventariseerd

In het Turnhoutse stadsarchief werden recent enkele nieuwe inventarissen van archieven toegevoegd aan Archiefbank Kempen:

- Archief van de Stad Turnhout. Volksgezondheid, 1810-1998
<http://www.archiefbankkempen.be/index.php/volksgezondheid-2;isad>
- Archief van de Stad Turnhout. Communicatie en inspraak, 1977-2009
<http://www.archiefbankkempen.be/index.php/communicatie-en-inspraak;isad>
- Archief van de Communicatieraad, 1978-2010:
<http://www.archiefbankkempen.be/index.php/stad-turnhout-communicatieraad-en-rechtsvoorgangers-archief-van-de;isad>
- Archief van de Stedelijke Bejaardenraad, 1971-1982:
<http://www.archiefbankkempen.be/index.php/archief-van-de-stad-turnhout-seniorenadviesraad;isad>
- Archief van Rafaël Van den Eeckhaut, betreffende zijn onderzoek naar de toponomie van Brecht:
<http://www.archiefbankkempen.be/index.php/van-den-eeckhaut-rafael-archief-van;isad>
- Archief van FC Den Bond, 1970-2013
<http://www.archiefbankkempen.be/index.php/fc-den-bond-archief-van;isad>
- Archief van de Stad Turnhout. Organisatie van foren en kermissen, 1912-2005
<http://www.archiefbankkempen.be/index.php/organisatie-van-foren-en-kermissen;isad>

Erfgoed in de media en op het internet

- Op <https://sites.google.com/site/omgrachtedomeinen/> wordt specifieke aandacht besteed aan bouwkundige en landschappelijke relicten van motten, donjons, stadswallen, weertorens, schansen en omgrachte eigendommen. Als u als zoekterm Turnhout ingeeft, kan u heel wat info over het kasteel van de hertogen van Brabant vinden.
- In de Noorderkempen leven nog drie aloude processies: de Heilige Quirinusprocessie van Loenhout, de Sint-Leonardusprocessie van Sint-Lenaarts, en de Heilig-Bloedprocessie van Hoogstraten, drie processies die hun oorsprong vinden in de dertiende en veertiende eeuw en die, als enigen van die Noorderkempen, alle daar op volgende eeuwen hebben getrotseerd. Deze processies vormen een inherent en zeer voornaam onderdeel van het cultureel en levend erfgoed van de Noorderkempen. Dat aloud cultureel en levend erfgoed is in de loop der tijden vergroeid tot een brede mengeling van christelijke, historische, culturele en folkloristische elementen. Hieraan werden in een zeer recent verleden nog bijzondere sociale, economische en toeristische aspecten toegevoegd. Meer info, vindt u op: <http://www.processiesvandenorderkempen.be/>
- Op <http://www.delpher.nl> kan u ruim één miljoen Nederlandse boeken, kranten en tijdschriften doorzoeken. Delpher is er voor alle onderzoekers die historisch bronnenmateriaal gebruiken. Voor wetenschappers en journalisten die hun onderzoek een stap verder willen brengen. Voor genealogen die speuren naar onontdekte stukjes familiegeschiedenis. Voor studenten die werken aan hun scriptie. Dit is nog maar het begin. In de toekomst worden veel meer gedigitaliseerde pagina's online gezet.

- De Hoge Gilderaad der Kempen is een koepelorganisatie van een 70-tal gilden uit de Kempen die er hun sport beoefenen. Alle gilden beoefenen het schieten en zijn gegroepeerd volgens het gebruik van hun wapen: buks, handboog, kleine kruisboog, Sint Jansboog en voetboog. Naast het schieten beoefenen de gilden ook nog het gildedansen, roffelen en vendelen. De werking van de Hoge Gilderaad wordt volledig uit de doeken gedaan op:

<http://www.hogegilderaadkempen.be/home>. Tussen haakjes: het archief van deze vereniging bevindt zich in het Turnhoutse stadsarchief: Reeks 049-057.

- <http://www.dodendraad.org/> is een portaalsite van Heemkundekring Amalia van Solms in het kader van hun project "WO I in onze grensregio. Vergeten? Opgehelderd!". Hier vindt u een uitgebreid overzicht van fiets- en wandeltochten, schoolprojecten en rondleidingen voor groepen.

Reacties van leden I

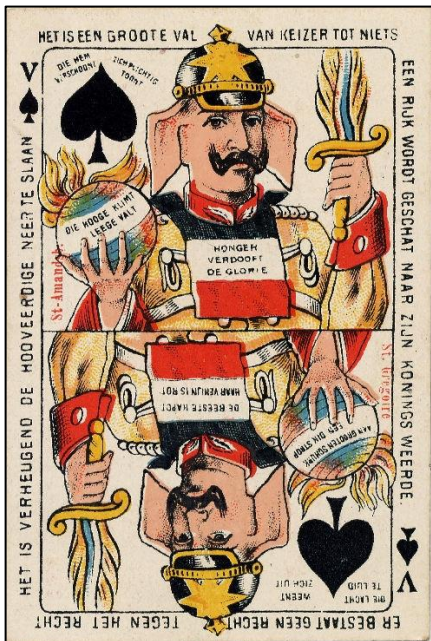
Onze vraag naar extra gegevens over Turnhoutse gesneuvelden van WO I leverde een antwoord op. Dhr. Luc Wouters zond ons een foto (*zie hiernaast*) en een verhaal over zijn oom Jacques François Wouters (°26 aug. 1892). Hij was een kleermaker die in 1912 zijn legerdienst begon bij het eerste regiment Gidsen met als stamnummer 17442.

Deze en andere informatie zal gebruikt worden in het scholenproject Kempense Klaprozen.

100 jaar Eerste Wereldoorlog: enkele initiatieven

Kartonnen Wapens – Het kaartspel in de Eerste Wereldoorlog

Van 30 april tot 31 december 2014 vindt in het Speelkaartenmuseum een nieuwe tentoonstelling plaats: **Kartonnen Wapens – Het kaartspel in de Eerste Wereldoorlog**:

Deze expo bekijkt de oorlog vanuit een onbekende invalshoek. Speelkaarten waren zowat het enige tijdverdrijf in de loopgraven en dienden bovendien als propagandamiddel (pro of contra), om militaire vaardigheden aan te leren of om de toekomst te voorspellen. De Duitse overheid promoveerden de speelkaarten zelfs tot 'kriegswichtig'! Ontdek welke pareltjes er in die periode gedrukt werden en welke (vernietigende) invloed de grote oorlog uiteindelijk had op de Turnhoutse

speelkaartenindustrie. Voor meer info:

<http://www.speelkaartenmuseum.be/content/531>

Afbeelding: Keizer Wilhelm met varkensoren schoppenboer uit het 'Spel der Geallieerden'

Oorlogsarchief gedigitaliseerd

Het stadsarchief van Turnhout bezit vele bronnen rond de Eerste Wereldoorlog. Om deze gegevens voor zo veel mogelijk geïnteresseerden te kunnen ontsluiten, is een vrijwilligster al enige tijd bezig met het inscannen van deze gegevens.

Op

<http://www.erfgoedbanknoorderkempe.n.be> kan u deze uiteenlopende getuigenissen ontdekken. Hier vindt u oorlogsaffiches, doodsprentjes van bijna alle Turnhoutse gesneuvelden en meerdere foto's van de Kempen tijdens WOI.

Een belangrijke bron voor het historisch onderzoek zijn de zgn. frontblaadjes. Zo werden al volgende krantjes ingescand:

- Eigen Kunst- Eigen Leven, Studentengild van Turnhout in oorlogstijd
- St. Jozef's College - Collège St. Joseph. Turnhout, gestencild frontblaadje uitgegeven door pater J. Meeus, Londen.
- Turnhout en omstreken, uitgegeven door legeraalmoezenier E.H. Jozef Janssens, Portbail (Manche-Normandie)
- Het Heidebloemken voor Brecht-Hoogstraten
- Herenthals. Herentals. uitgegeven door de aalmoezeniers E.H. Du Bois en E.H. Eychmans, Sint-Adresse (Le Havre).

Stadswandeling in Turnhout rond de Eerste Wereldoorlog

We worden overspoeld met documentatie over de Eerste Wereldoorlog. De meeste informatie die we te zien krijgen gaat, over het IJzerfront. Ook Turnhout kreeg de Duitse pletwals over zich heen. Hoe keken de Turnhoutenaars naar de internationale spanningen in de jaren die aan deze oorlog voorafgingen? Wat gebeurde er hier in die eerste maanden na de mobilisatie op 31 juli 1914? Weet jij wat de burgerwacht deed? Hoe en waar verliep de inname van Turnhout?

Wie waren de eerste gesneuvelden? Leden de mensen hier honger? Hoe evolueerde de bezetting hier? De Turnhoutse Stadsgidsen bieden de komende weken rondleidingen rond “Den Grooten Oorlog” aan.

Tijdens een eerste wandeling op **zondag 4 mei** bezoeken de stadsgidsen die plaatsen waar de Duitse bezetter diverse voorzieningen oprichtte en vragen ze zich af hoe de Turnhoutse bevolking hierop reageerde. Nooit eerder getoonde foto's geven een beeld van onze stad, zowel tijdens de oorlog als bij de bevrijding.

In een tweede wandeling op **donderdag 19 juni** besteden de gidsen vooral aandacht aan Turnhoutenaren die een bijzondere rol speelden in deze oorlog. Wie waren zij? Wat deden zij en waarom deden zij dit? De wandeling gaat langs de plaats waar zij woonden of van waaruit zij werkten en worden er ondertussen heel wat spannende verhalen verteld. Meer info op: <http://www.turnhoutsestadsgidsen.be>

Let op: Taxandria plant in het najaar een exclusieve Taxandriawandeling rond WO I met de Stadsgidsen. Meer info volgt later.

Vrijwilligers gezocht voor uniek digitaliseringsproject: Vluchtelingen uit België in Tilburg (1914 - 1918)

Het Regionaal Archief Tilburg bewaart de dossiers van de Belgische oorlogsvluchtelingen uit de Eerste Wereldoorlog. Schattingen geven aan dat niet minder dan 15.000 Belgen in Tilburg stranden in de laatste maanden van de 1914. Ze kwamen te voet, met paard en wagen, een enkeling kwam in een automobiel, maar het overgrote deel bereikte Tilburg per trein. Voor al deze vluchtelingen werd onderdak en voedsel geregeld. Om dit zo vlot mogelijk te laten verlopen, was registratie nodig. Al deze registratiekaarten (niet minder dan 8000 stuks) met daarop de naam, geboorteplaats en -datum, beroep, datum van aankomst in Tilburg etc. zijn nu gedigitaliseerd. Het is de bedoeling dat alle gegevens in een databank komen. Pas dan zal men echt weten wie in Tilburg vier lange jaren als vluchteling verbleef van 1914 tot 1918. Om dit te realiseren is men op zoek naar gemotiveerde vrijwilligers.

Meer info vindt u op

<http://geheugenvantilburg.nl/verhalen?search=belgische+vluchtelingen>
of <http://regionaalarchieftilburg.blogspot.nl/2014/01/project-belgische-vluchtelingen-van.html>

Je kan ook contact opnemen met stadsarchivaris bart.sas@turnhout.be.

1914, aankomst Belgische vluchtelingen op het station van Tilburg.

Activiteiten rond de Eerste Wereldoorlog buiten Turnhout

- De officiële website <http://www.flandersfields.be/nl> bevat praktische informatie over de 'Groote Oorlog', Flanders Fields en de herdenkingsactiviteiten in de Westhoek.
- Fortengordel 2014 in het teken van WO I: het Fortengordel-evenement op zondag 18 mei zal dit jaar volledig in het teken staan van de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. Centraal staan alle geplande herdenkingsactiviteiten in de provincie en de forten die een belangrijke rol speelden in 1914. Op het programma staan rondleidingen, voorstellingen, een infomarkt, fietslussen en nog veel meer. Meer info op www.fortengordel.be
Ook <http://forten1914.be/> toont heel wat weetjes over WO I.

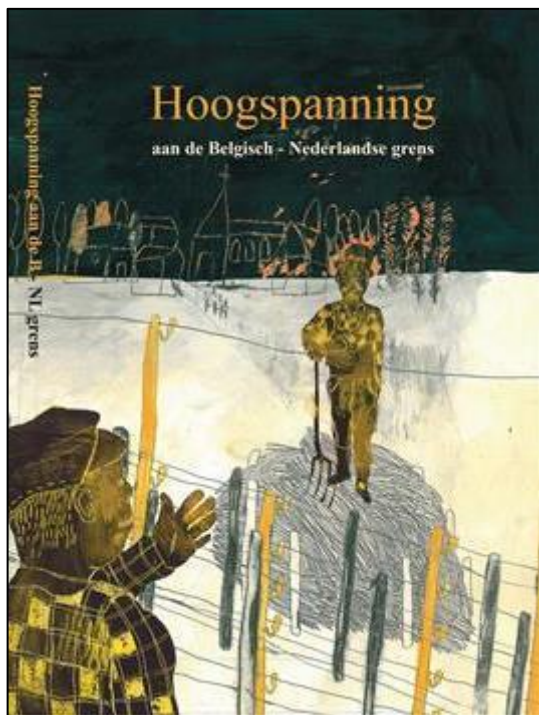

2014-18
100 jaar Groote Oorlog

- Het internationaal project <http://greatwar1418.eu/nl> is ontstaan naar aanleiding van de honderdste verjaardag van de Eerste Wereldoorlog. Hierin wordt de grenszone van Engeland, Pas-de-Calais, het departement Nord, België tot de Somme en Aisne het middelpunt van een aantal ambitieuze toeristische en culturele projecten, zoals het project "Great War: Between the Lines". De bedoeling is om het publiek, en dan in het bijzonder jongeren en de inwoners van de regio, een betere toegang te geven tot het culturele en onroerende erfgoed van de Grote Oorlog.

Recensie: Hoogspanning aan de Nederlandse grens. De Eerste Wereldoorlog aan de rijksgrens met Baarle

Tijdens de Eerste Wereldoorlog legden de Duitsers een elektrische draadversperring aan tussen het bezette België en het neutrale Nederland.

Deze bundel, met dertig bijdragen van bijna twintig deskundigen, handelt gedeeltelijk daarover, maar ook over vele andere oorlogsthema's, inclusief het Verdrag van Versailles.

Het begint met de neutraliteit die vanaf 1831 door de grootmachten gegarandeerd was voor België. Verder volgen de bouw van versterkingen, de vervanging van het lotelingensysteem door de algemene dienstplicht in 1913, de Duitse inval van

augustus 1914, het uitmoorden van burgers in Visé, Dinant en andere steden, de toevallige overwinning van de Belgen in Halen, de langdurige terugtrekking achter de IJzer.

Van dan af concentreert het zich op Baarle en op de regio's Turnhout en Hoogstraten.

Met vele indrukwekkende foto's illustreert men de vlucht van ruim 1 miljoen Belgen naar Nederland, het opsporen van kinderen die daarbij verloren waren gelopen, de vindingrijkheid en gastvrijheid van de Nederlanders bij het inrichten van opvangplaatsen, de rol van de toenmalige treinstations van Weelde en Baarle-Nassau, de bevoorrading, de zorg voor de zieken.

Een aparte groep vluchtelingen vormden de 32.000 ontredderde militairen, die gevlucht waren om te ontsnappen aan Duits krijgsgevangenschap en die hier uitdrukkelijk geen deserteurs worden genoemd (p.53).

Zij werden zonder pardon ontwapend en geïnterneerd in Nederlandse kazernes, die bijna leeg stonden door de mobilisatie. Zij hadden geen begrip voor hun internering, ze raakten snel gefrustreerd, er ontstonden spanningen tussen hen en de autoritaire kampeiders en tussen de Vlamingen en de Walen. Een aantal van hen werd tewerkgesteld in de steenkoolmijnen van Nederlands Limburg. Het activisme en socialisme konden ook bij de kampbewoners op sympathie rekenen.

Na de oorlog was de Belgische regering niet geneigd om de rekening van aanvankelijk 53, later 60 miljoen gulden te betalen. De afbetaling sleepte aan tot 1937.

De slag aan de IJzer, de loopgravenoorlog en het lot van de Baarlese soldaten komen ook uitgebreid in beeld en hun belevenissen worden mooi en ontroerend beschreven.

De bezetting van België komt gedetailleerd aan bod in hoofdstuk 9 : de organisatie, de ingeperkte bevoegdheden van de burgemeesters, het dagelijks leven, de opeisingen van duizenden kilo's brood, vlees, groenten etc. Ook de kerkklokken en zelfs volledige fabrieken werden in beslag genomen en 120.665 arbeiders werden gedeporteerd naar Duitsland, waar ze de plaats moesten innemen van Duitse arbeiders die naar het front gestuurd werden. Kardinaal Mercier protesteerde hier heftig tegen. Een aantal Belgen ging in het verzet en de Duitse bezetter probeerde dat te onderdrukken.

Hoofdstuk 10 handelt over de houding van Nederland tijdens WO I. De bevolking was verrast, boos en angstig toen de oorlog uitbrak. De strijdkrachten werden gemobiliseerd op 1 augustus. De hoge waardering voor Duitsland nam snel af. Onder de gemobiliseerde soldaten nam de ontevredenheid snel toe. Economisch ging het niet slecht: de vraag naar Nederlandse producten nam enorm toe. Maar vanaf 1916 zakte de in- en uitvoer in elkaar en leed ook de Nederlandse bevolking honger.

Het enclavedorp Baarle (hfst. 11) belandde in een zeer complexe situatie. Het kreeg 1.000, vanaf 1916 zelfs 2.000 Nederlandse grenswachters. Zij gedroegen zich correct, ze werden ingekwartierd bij de lokale bevolking en zo kwam er ook veel geld naar Baarle-Nassau.

Op aandringen van de Duitsers, moesten ze het smokkelen van voedsel, kranten, brieven en personen beletten.

De oprichting van een af luister- en zendpost door het Belgische leger in Baarle-Hertog maakte de neutrale situatie van Baarle-Nassau ingewikkelder en riskanter. Het Nederlandse leger plaatste een kippengaasomheining rond het dorp.

Baarle-Hertog werd overspoeld met vluchtelingen. Onder hen bekende namen zoals Frans Van Cauwelaert. Administratief en gerechtelijk hoorde het dorp bij het arrondissement Veurne, het enige Belgische arrondissement dat niet bezet was. De rechtbanken zetelden dus in Veurne en De Panne, heel veel uren weg van Baarle ! Het gehucht Zondereigen daarentegen zat onder Duits bestuur en viel dus onder de opeisingen van paarden, koper, wol, levensmiddelen. Arbeidskrachten werden hier niet opgetrommeld.

Hoofdstuk 12 gaat over de hele grensstreek, van Knokke tot Gemmenich : 449,5 km. De Duitsers plaatsten er in 1915 stapsgewijs de fameuze **elektrische draadversperring**, om diverse redenen, o.a. om te voorkomen dat grote hoeveelheden Belgische oorlogsvrijwilligers via Nederland naar Engeland en Frankrijk zouden trekken, om zo het Belgische leger te verwoegen. Verder ook om spionage, smokkel van brieven enz. te voorkomen.

Over de ganse strook stonden ca. 75 poorten. Deze dienden om toegang te krijgen tot de stukken niemandsland. Want de draad van 332 km volgde de grenslijn niet helemaal : de uitstulpingen lagen erboven. Verder mochten burgers langs die poorten soms een familielid in Nederland bezoeken of een begrafenis gaan bijwonen.

Het grootste probleem voor de Duitse ingenieurs was de toevoer van elektrische spanning.

De grensbewoners ondervonden de meeste hinder : landbouwers moesten soms kilometers omrijden om hun velden te bereiken; de vele arbeiders die in Nederland werkten, kregen geen toestemming om dagelijks de grens te passeren; sommige gehuchten zoals Zondereigen, lagen nu volledig afgesloten van hun moederdorp.

Uiteraard zochten de Belgen naar ontwijkmogelijkheden : duikers, riolen, mergelgrotten, tonnen, wollen dekens, “passeursramen” (houten vouwkaders) of gewoon : de Duitse grenswachters omkopen.

Toch werden meer dan 800 mensen geëlektrocuteerd (3/4) of doodgeschoten(bijna 1/4): voor de helft Belgen, één vierde Duitse deserteurs, één vierde anderen: Nederlanders, gevluchte Russische krijgsgevangenen, Fransen (p.148). Per provincie telde Antwerpen de meeste slachtoffers, gevolgd door Limburg, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen.

Auteur Vanneste maakt een ietwat ongelukkige vergelijking met de verschrikkelijke Berlijnse Muur : in 28 jaar vielen aan deze 140 km “slechts” 240 doden(p.149).

Na de oorlog werd de versperring onmiddellijk afgebroken door de plaatselijke bevolking en de grensgemeenten. Het hout van de schakelhuisjes kwam van pas als brandstof, de draad om de weiden opnieuw af te spannen.

Een apart hoofdstuk (13) gaat over de draad aan de grens met Baarle-Nassau. Een kaartje(p.151) toont duidelijk aan waar die liep. Zo zie je ook de stukjes “niemandsland”. Talrijke foto’s illustreren het uitzicht van de versperring, de pasjes om erdoor te mogen en de attributen die de roekeloze “passeurs” nodig hadden(p.161). Een gelijkaardig hoofdstuk toont de dodendraadlocaties tussen Hoogstraten en Ravels. Leerlingen van het Klein Seminarie te Hoogstraten kregen geen toestemming om tijdens de vakanties naar hun ouders te gaan, als die in het niemandsland woonden. Het kon dus zijn dat ze drie jaar aan één stuk op het internaat zaten. Parochies lagen soms aan de overkant van de draad. In het gehucht Castelré werd een noodkerk en een noodschool gebouwd.

De slachtoffers aan de grens met Baarle-Nassau krijgen een apart eerbetoon in hoofdstuk 15. Ze kwamen van overal, ook uit Brussel, Frankrijk, Duitsland en Engeland. De meesten werden geëlektrocuteerd, de anderen werden doodgeschoten.

Hoofdstuk 16 handelt over de smokkelpost via Baarle-Hertog en het postverkeer in het algemeen in bezet België. Baarle-Hertog was het enige onbezette dorp aan de grens met Nederland en kreeg daarom heel wat post te verwerken. Het kreeg in 1915 zelfs bezoek van Pouillet, de minister van posten. De Duitse militaire censuur verbood alle Belgische brieven van en naar het front. Zo ontstonden de smokkelnetwerken, de brievenbemiddelaars en de postzegelhandelaars die hier geportretteerd worden.

Hoofdstuk 17 belicht het clandestiene zendstation van telegrafie-ingenieur Paul Goldschmidt in Baarle-Hertog. Het werd gebouwd met goedkeuring van de Belgische regering. De aanvoer van het materiaal gebeurde in gevaarlijke omstandigheden. Nederlandse en Duitse autoriteiten hielden angstvallig toezicht op de zendactiviteiten, maar slaagden er nauwelijks in om berichten op te pikken. Al met al speelde het station een zeer kleine rol in de zeer grote oorlog.

Spionage vormt het thema van hoofdstuk 18 en 19. Frankrijk, België en Engeland hadden al een spionagedienst vóór de oorlog. Nu werden die verder uitgebouwd, o.a. in Nederland. Eén van de bedoelingen van de draad was trouwens spionnen uit Nederland tegen te houden. Bij de

taken van de spionagedienst hoorde ook de sabotage van Duitse militaire infrastructuur. Menig spion werd aangehouden en geëxecuteerd. De executie van de Britse verpleegster Edith Cavell zorgde in 1915 voor internationale verontwaardiging.

De bunkers ten zuiden van Baarle-Hertog komen in beeld in hoofdstuk. 20. Ze werden gebouwd door het Duitse leger, over een afstand van Nieuwpoort tot Oud-Turnhout. In 1939 werden er door het Belgische leger nog bijgebouwd tot Dessel. Een groot deel lag naast het kanaal en de meeste liggen er nog altijd. Ze dienden als observatiepost om wegen en spoorwegen te bespieden.

De hoofdstukken 21 en 22 bespreken de voedselvoorziening in bezet België. In 1914 werd een nationaal voedselcomité opgericht. Levensmiddelen werden per schip naar Rotterdam gevoerd en dan met binnenschepen naar België. Er kwamen giften uit vele landen en vooral uit de VSA.

Alle voedsel werd op de bon gezet en gerantsoeneerd verkocht à ratio van hoop en al 1200 kcal per persoon. Vanaf 1916 waren de inlandse voorraden helemaal op en kon men nog maar voor 600 kcal p.p. kopen. In 1917 stonden de Antwerpenaren in de rij van 4 u 's morgens tot 11 u voor een kom soep en een stuk brood. Op de zwarte markt betaalde men woekerprijzen. Stedelingen trokken massaal naar het platteland om zich te bevoorraden. Ersatzproducten deden hun intrede. In januari 1916 besliste de Nederlandse regering dat de enclave van Baarle-Hertog voortaan vanuit Nederland bevoorrad mochten worden.

Burenruzie (23) gaat over de spanningen tussen België en Nederland tijdens de oorlog en meer bepaald tussen Baarle-Nassau en Baarle-Hertog.

Er waren diverse oorzaken zoals de afsluiting van de Westerschelde door Nederland, waardoor de Britse militaire hulp aan Antwerpen onmogelijk werd gemaakt; het statuut van de Schelde; de toestemming die Nederland in november 1918 gaf aan ca. 70.000 Duitse soldaten om via Nederland terug naar huis te keren. Verder ook de rekening van 53 en later 60 miljoen gulden, die Nederland aan België presenteerde voor de internering van 30.000 gevluchte Belgische soldaten, hoewel Nederland aardig wat miljarden guldens oorlogswinst had geïncasseerd.

De Belgen waren al even schuldig: het Franstalige dagblad *Le XXe Siècle* voerde al vanaf 1915 een agressieve campagne voor een strategische gebiedsuitbreiding met Zeeuws-Vlaanderen en Nederlands Lim-

burg (p.287). De Nederlandse regering, pers en publieke opinie reageerden verontwaardigd.

Ook de ambities van de Belgische regering op de conferentie van Versailles om deze gebieden te annexeren, zorgden ook na de oorlog nog lange tijd voor spanningen.

Bovendien vroeg de regering een rechte trekking van de grens ten noorden van de Antwerpse Kempen, om het vervoer naar de enclaves makkelijker te maken. Concreet stelden ze voor om de gemeentes Baarle-Nassau, Zundert, Wernhout, Achtmaal, Huijbergen, Hoogerheide en Ossendrecht bij België te voegen. Hier woonden slechts 12.000 mensen en het zou Nederland dus niet erg benadelen, aldus de visie van de Belgen.

In Nederland leidden deze kwesties tot emotionele uitbarstingen. In Den Haag vond in februari 1919 een grote anti-annexionistische manifestatie plaats, waar de voltallige regering en de koninklijke familie bij aanwezig waren. En in maart bezocht koningin Wilhelmina Nederlands-Limburg en Zeeuws-Vlaanderen, waar ze geestdriftig onthaald werd.

Het duurde jaren voordat de relaties tussen beide buurlanden weer hartelijk werden.

hoofdstuk 24 bespreekt het bevrijdingsoffensief (28 sept. – 11 nov. 1918). De auteur raamt de Belgische verliezen op 44.016. Tel daarbij de burgers en we komen op ruim 49.000.

Vanaf 6 november 1918 vonden in Duitsland muiterijen plaats, die het einde van het keizerrijk en een snelle wapenstilstand tot gevolg hadden. De 3 à 4.000 soldaten van het bezettingsleger in Turnhout hesen de rode vlag en maakten zich vanaf 11 november klaar om te vertrekken. Op 16 november waren de laatsten weg. De Belgische soldaten moesten nog een tijd onder de wapens blijven om de Rijnstreek te bezetten of de grens met Nederland te bewaken.

Het Verdrag van Versailles werd voorbereid door de Amerikaanse president Wilson. Zijn 14 punten werden er uiteindelijk 27. Clemenceau en Lloyd George voegden er de herstelbetalingen aan toe, tegen de wens van de Amerikanen. Duitsland had geen keus, nu de revolutie was uitbroken. Het verdrag was pas klaar in juni 1919.

De Britse econoom Keynes noemde het immoreel en ongeschikt. Het bevatte de kiemen van een volgende oorlog. Artikel 231 bepaalde dat Duitsland als enige schuld had aan het ontstaan van de oorlog. Het te rechte protest van de Duitse delegatie haalde niets uit. De geëiste betalingen in goudmark, schepen, treinen etc. staan opgesomd op p. 312.

Op 3 oktober 2010 kwam er pas een definitief einde aan het dictaat : toen betaalde de BRD de laatste 70 miljoen euro aan haar voormalige vijanden.

Versailles zou het slothoofdstuk moeten zijn, maar toch volgen er nog drie over de Spaanse griep tijdens de oorlog. Deze kwam niet enkel voor aan het front, maar ook in het binnenland en in de kolonie van Merksplas.

Het allerlaatste hoofdstuk (30) gaat over de herdenkingen en de vernieuwde aandacht die er de laatste tien jaar ontstaan is voor WO I.

Het boek is voorzien van heel veel illustraties in de vorm van foto's, tekeningen en kaartjes.

Elk artikel bevat een uitgebreide literatuurlijst. Het taalgebruik is bij alle auteurs zeer toegankelijk. Sommige hoofdstukken zijn minder relevant, zeker als het dan nog dublures zijn, andere zoals dat over Versailles zijn zeer degelijk en overstijgen ruimschoots het niveau van heemkunde of regionale geschiedschrijving.

Drukkerij de Jong verdient een dikke pluim voor de aangename lay-out en de heel stevige omslag. Dit werd mede mogelijk gemaakt door een groot aantal sponsors. Een register ontbreekt helaas.

De doelgroep dan : vooral de grensbewoners en in mindere mate al wie interesse heeft voor de Eerste Wereldoorlog in België en in Nederland.

Referentie :

Herman Janssen e.a., Hoogspanning aan de Nederlandse grens. De Eerste Wereldoorlog aan de rijksgrens met Baarle. Uitgeverij Heemkundekring Amalia van Solms, Baarle-Hertog-Nassau, 2014. 352 p.; foto's, tekeningen, kaartjes, literatuur.

Let op: het boek is helemaal uitverkocht. Er komt geen herdruk. Het boek is wel te raadplegen in het Turnhoutse stadsarchief.

Jef Abbeel

Column van rector Rik Torfs over de ‘Geschiedenis van de Leuvense rechtsfaculteit’ van Fred Stevens

In maart werd het boek *Geschiedenis van de Leuvense rechtsfaculteit* voorgesteld.

Naar aanleiding van het vijftigjarig bestaan van de Nederlandstalige Leuvense rechtsfaculteit, beschrijven de professoren Fred Stevens, Laurent Waelkens en dr. Joris Snaet in dit boek de geschiedenis van de faculteit in een bevolgen, wetenschappelijk degelijk onderbouwde en

betrouwbare stijl. Zo nemen ze u als lezer mee, in woord en beeld doorheen de rijke geschiedenis van de Leuvense rechtsfaculteit. Foto-graaf Michiel Hendryckx werpt met zijn foto's een kunstzinnige blik op het heden, aangevuld met kunst over de faculteit en universiteit uit het verleden.

In een vlotte column in *De Standaard* (17 maart 2014) beschreef Rik Torfs, rector van de K.U.Leuven, deze publicatie en de band die hij heeft met collega Fred Stevens (en tevens ondervoorzitter van Taxandria). Hieronder leest u een uitgebreide passage:

“Terwijl het lezen van een simpel gedicht, helemaal alleen op een illusieloze hotelkamer, je met anderen verbindt. Of het doornemen van het prachtige boek dat naast mij op de canapé ligt, *Geschiedenis van de Leuvense rechtsfaculteit*, geschreven door collega's Laurent Waelkens en Fred Stevens. Fred schreef de laatste hoofdstukken, over recentere tijden. Hij en ik behoren tot dezelfde generatie. Hadden jarenlang een bureau in dezelfde gang. Fred ging vervroegd met emeritaat, om dieper na te denken en meer te schrijven.

Ik heb het gevoel met hem te spreken terwijl ik lees hoe hij de jaren beschrijft die we allebei hebben meegemaakt. Hoe hij subtiel in bijzinnigjes en schijnbaar anekdotische wetenswaardigheden het wezenlijke van sommige professoren vat. Want het juiste detail is de ultieme synthese. Zo beschrijft Fred Stevens hoe, in de woelige jaren zestig, wanneer Vlamingen de splitsing van de unitaire universiteit bevechten maar de academische raad van Leuven-Frans expansieplannen in Leuven onthult, de studenten staken, terwijl de professoren nog overleggen of ze mee zullen doen. En dan komt volgende passage: 'Om de algemene ledenvergadering tot staking te overtuigen, laat Roger Blanpain, secretaris van de vereniging, op een tactisch ogenblik twee studenten getuigen die pas uit de cel komen en daar zijn afgetroefd.' De staking is meteen een feit. Door juist deze, en geen andere scène te beschrijven, schetst historicus Fred Stevens een portret van Roger Blanpain, die als volbloed academicus de grenzen van het traditionele professorale denken en handelen telkens weer durfde te overschrijden. Dat maakte hem tot de coryfee die hij is geworden. Een hoogleraar kan moeilijk innovatief zijn, en tegelijk voorspelbaar.

Suggereert Fred Stevens dat alles in het boek? Misschien, misschien niet. Maar door te schrijven wat hij schrijft, geeft hij mij de kans er zo over te denken. Als ik hem de volgende keer zie, zal ik het hem vragen. Wanneer dat zal zijn, weet ik niet. Fred en ik bellen of mailen niet met elkaar. Van hem kreeg ik nog nooit een sms. Wel converseerden we vaak en lang in de gang. Altijd toevallig, altijd wanneer er geen tijd was voor een gesprek. Dan is het noodzakelijk er een te voeren.

Fred Stevens kan onze tijd als geen ander analyseren. Ook de periode waarin hijzelf doceerde. Vroeger domineerde de kerk de universiteit, pleegt hij te zeggen. Nu het kapitaal. Wij kwamen er net tussenin. Toen niemand het voor het zeggen had.

Als niemand het voor het zeggen heeft, is er veel om over te spreken."

De keizerlijke Noorderkempen

Vijf koningschietingen bij de Sint Jansboog in 2014

Het Verbond van Sint-Jorisgilden kent in 2014 maar liefst vijf koningschietingen. Enkel in Meer zou de huidige koning zijn titel kunnen verlängeren. In Castelré, Wortel, Sprundel en Loenhout moet er een nieuwe koning geschoten worden aangezien Eddy Geets (Castelré), Jan Laurijssen (Wortel), Frans Aerts (Sprundel) en Fons van Hasselt (Loenhout) reeds driemaal achter elkaar de koningsvogel naar beneden hebben geschoten. Zij worden voor het verdere leven keizer in hun gilde.

Een blik in vroegere tijden zal één en ander verduidelijken hoe een koningschieting plaatsvindt. Vroeger, sommige afschriften van documenten gaan terug tot het jaar 1534, vond een koningschieting jaarlijks plaats. Later werd dit betwist op onregelmatige basis. Als men immers tevreden was over de heersende koning werd er geen nieuwe koningschieting georganiseerd. Zodoende kon men wel jarenlang koning in de gilde zijn. Hij moest zich wel jaarlijks laten uithalen. Dat bleek één van de voornaamste plichten te zijn. Na de Eerste Wereldoorlog kwam er bij de meeste gilden een regelmaat in de termijn en werd de koningsvogel met de Sint-Jansboog om de zes jaar betwist. Enkel het Nederlandse Sprundel is de uitzondering die deze regel bevestigd; zij schieten koning om de vier jaar.

Nog steeds wordt de koningsvogel geschoten, *‘ter lochte’*, dus op de staande wip. Er bestaat momenteel geen sluitende verklaring waarom dit zo is. Feit is wel dat dit gebruik stamt uit de overlevering.

In de diverse *caerten*, zoals de oudste documenten genoemd worden, wordt ernaar verwezen dat *“de gildenbroeders de schutsboom moeten komen regten”*. Dit gebeurde in 1534 op de terreinen aan het Gelmel-slot van Hoogstraten waar de heer resideerde. Op straf van boete moesten de gildebroeders bij het *oprechten* aanwezig zijn.

Later vonden de koningschietingen plaats in eigen dorp. Omstreeks het jaar 1700 werd er een gemakkelijke oplossing gevonden om geen boom meer te moeten *“regten”*. Men besloot om de koningsvogel aan de galmgaten van de kerk te plaatsen om op die manier koning te schieten. Dit gebruik was echter geen lang leven beschoren. De reden hiervoor was voor de hand liggend; het dak van de kerk werd meermaals beschadigd; uiteraard moesten de gildebroeders de onkosten aan het dak vergoeden ofwel zelf het dak terug in orde maken.

Plaatselijke pastoors waren niet gelukkig met deze gang van zaken. Een schieting, dikwijls gevolgd door een braspartij in de directe omgeving van de kerk, kon toch maar beter vermeden worden. Het duurde niet lang of de aartsbisschop van Mechelen legde op 21 oktober 1721 verbod op *“om nog prijs te schieten op kerkhoven en kerktorens”*. Naar aanleiding van dit verbod werd dan uitgeweken naar de plaatselijke molenaar. Een koningsvogel kon ook bevestigd worden op de wieken van de molen. Ook daar kwam wroef van want de molenaar werd beknot in zijn werk. Stilaan besloot men terug te keren naar de vroegere toestand: zelf een boom regten.

Meestal gebeurde dit op grond van een gildelid.

De schutsboom wordt slechts kort voor de koningschieting geplaatst door de gildebroeders. De boom heeft een hoogte, voor de Sint-Jansboog, van ongeveer 19 meter met daarboven de koningsvogel. Op verschillende plaatsen beschermen vier of zes zijvogels de koningsvogel. Indien er één van de schutters, hetzij een genodigde of een schutter uit de eigen gilde, één van deze zijvogeltjes naar beneden schiet ontvangt hij terstond een stoopje jenever. Het plaatsen van de schutsboom is een zeer aangenaam werk. Steevast worden de gildenbroeders voor het gepresteerde werk beloond met jenever en andere drank.

Wanneer het bestuur van de gilde bepaald heeft wanneer en waar de koningschieting zal plaatsvinden, moeten er vooraf nog een aantal werken gebeuren. Er worden onder andere een aantal mensen uitgenodigd om tijdens de koningschieting aanwezig te zijn: de geestelijke en wereldlijke overheden van het dorp, afgevaardigden van het Verbond van Sint-Jorisgilden, afgevaardigden van de verenigingen in de gemeente, de plaatselijke fanfare, de weldoeners van de gilde, afgevaardigden van de Hoge Gilderaad der Kempen, de pers, enz.

Op de dag van de koningschieting verzamelen alle gildebroeders en tegenwoordig ook de gildezusters tijdig en in vol ornaat aan het gildelo-

kaal. Ook de genodigden worden welkom geheten in het lokaal om dan samen, voorafgegaan door de plaatselijke fanfare, op te stappen naar het terrein waar de schutsboom staat opgesteld. Achter de fanfare stapt een jong meisje dat de koningsvogel draagt. Daarachter komt de zo voltallig mogelijke gilde, in vol ornaat, gevolgd door de genodigden.

Na aankomst op het schuttersterrein stelt iedereen zich op rond de schutsboom, waar de plaatselijke geestelijkheid, of de hoofdman van de gilde voorgaat in een kort gebed om alle gevaar tijdens de schieting te 'bannen'. De aftredende koning legt de breuk af in handen van de hoofdman, die de breuk samen met de beurs aan de schutsboom hangt. Daardoor wordt de huidige koning ontslagen van al zijn rechten en plichten. Na het voorlezen van het reglement van deze koningschieting wordt een aanvang genomen met de ereschoten door de genodigden. Enkele gildebroeders begeleiden de genodigden hierbij, sommigen van hen hebben mogelijk nog nooit met dergelijk wapen als de Sint-Jansboog geschoten. Als de genodigden één schot gedaan hebben, mogen zij de beurs niet vergeten; zij storten een geldelijke bijdrage in de beurs die aan de schutsboom hangt. Dat geld dient om de nieuwe koning te helpen om zijn onkosten te betalen.

De aftredende koning heeft (meestal) het recht op drie voorkeurschoten. Schiet hij de vogel naar beneden tijdens één van deze drie schoten dan kan hij een volgende termijn van koning op zich nemen. Slaagt hij er niet in om de koningsvogel naar beneden te schieten dan treden alle andere gildebroeders in het strijdperk, volgens hun inschrijving in het ledenregister. De aftredende koning neemt daar ook zijn rechtmatige plaats in. Het kan gebeuren dat één van de gildebroeders de koningsvogel naar beneden schiet maar toch geen koning wenst te zijn. Hij heeft de mogelijkheid om deze verantwoordelijkheid af te kopen, door een geldelijke bijdrage te storten in de beurs aan de schutsboom. Ook een tweede keer is een afkoop mogelijk. Als de vogel voor de derde keer naar beneden wordt geschoten is de nieuwe koning gekend. Gejuich weerklinkt op het schuttersterrein. De vogel is gevallen en de schutter legt de hand op de breuk. Dit is het teken dat hij het koningschap van de gilde aanvaardt. Hij moet echter nog even geduld oefenen want de vogel wordt terug op de wip geplaatst. De ronde is nog niet ten einde en zodoende hebben de resterende gildebroeders nog een laatste kans. Wanneer één van hen nogmaals de vogel af kan schieten en ook kandidaat koning is, dan moet er gekampt worden onder hen beiden. Eén van hen wordt dan de nieuwe koning.

Meestal kiest de nieuwe koning zijn partner als koningin van deilde. Zodra de nieuwe koning gekend is, begint de huldiging aan de schutsboom. De fanfare speelt een serenade terwijl de hoofdman de breuk om de schouders van de nieuwe koning hangt. Wanneer dit gebeurt is, krijgen eerst de eigen gildeleden de kans om hem en de koningin te feliciteren. Daarna komen de gelukwensen van de genodigden en de andere aanwezigen. Als er een dansgroep aanwezig is, wordt er dikwijls de rozenwals gedanst ter ere van het nieuwe koningspaar.

Na de plichtplegingen aan de schutsboom stappen de aanwezigen terug naar het gildelokaal. Aan het lokaal aangekomen spreidt de alferus de vlag aan de ingang van het lokaal. De koning, en hij alleen, stapt over de vlag naar binnen waarna hij iedereen uitnodigt om hem te volgen om deel te nemen aan de afsluitende receptie. Wanneer de genodigden het gildelokaal verlaten, vieren de eigen gildeleden nog lang de nieuwe koning.

Iedere koning weet, voor hij het ambt van koning aanvaardt, dat er rechten maar ook plichten zijn verbonden aan het koningschap: na de koningschieting een traktatie (vat bier) aan de plaatselijke fanfare en eventueel aan de zusterilde(n) van het dorp; zich naar godsvrucht en vermogen laten uithalen door deildebroeders en -zusters; halfweg zijn termijn de breuk van deilde aan te vullen met een schild van minstens één once zilver.

De nieuwe koning is ook verantwoordelijk voor alles wat het schieten betreft: het bijwonen van de vergaderingen van het Verbond van Sint-Jorisgilden; het opmaken van de schutterslijsten; het verdelen van de schutterskaarten; het samenstellen van de zestallen; het leiden van alle schietingen; het opleiden van nieuwe schutters; het opstellen van reglementen voor de interne schietingen; het opmaken van de uitslag hiervan; het opmaken en uitdelen van de geld- en natura-prijzen op het einde van het 6-meter en op het einde van het 61-meter seizoen; het onderhouden van de schietstand, doelen en tuin.

De koning kan zich, uiteraard, laten bijstaan door leden, dikwijls door de dekens, van deilde.

De koning is tijdens zijn ambtstermijn vrij van gelag: dit wil zeggen, hij betaalt geen deelname aan de maaltijden die gehouden worden tijdens de teerfeesten; hij betaalt wel mee in de jaarlijkse onkosten van deilde wat later vervangen is door het lidgeld.

Het is in het verleden altijd zo geweest dat gildezusters niet aanwezig mochten zijn tijdens de koningsschieting.

Als haar man besliste dat hij het koningschap aanvaardde, dan werd zijn vrouw thuis door de cornet of knaap opgehaald en per paard of koets naar het schuttersterrein gebracht. Tegenwoordig zijn de gildezusters van bij aanvang aanwezig.

Indien de koning driemaal achtereenvolgend de koningsvogel naar beneden schiet en zijn drie termijnen van telkens zes jaar volbrengt, in Sprundel dus telkens vier jaar, krijgt hij levenslang de titel van keizer.

Na de officiële aanstelling als keizer wordt geacht dat hij, zolang zijn gezondheid het toelaat, aan de ceremonies deel zal nemen om de naam en faam van de gilde op een positieve manier verder uit te dragen. Als teken van zijn waardigheid ontvangt hij van de gilde een *sluier* met het woord keizer daarop. Deze sluier blijft altijd verbonden aan zijn persoon. Na zijn overlijden komt de sluier terug aan de gilde. Verder ontvangt de keizer bij zijn aanstelling, namens de gilde, een keizersbreuk of -staf, die hij steeds zal dragen wanneer hij de gilde vertegenwoordigt. Deze breuk is persoonlijk maar komt na zijn overlijden terug aan de gilde.

Het is uiteraard mogelijk dat plaatselijke gebruiken een verschil kunnen geven met deze weergegeven tekst.

De koningschietingen met de Sint-Jansboog vinden plaats op volgende data: donderdag 1 mei te Meer, donderdag 29 mei te Castelré, maandag 9 juni te Wortel, zaterdag 21 juni te Sprundel en vrijdag 15 augustus te Loenhout.

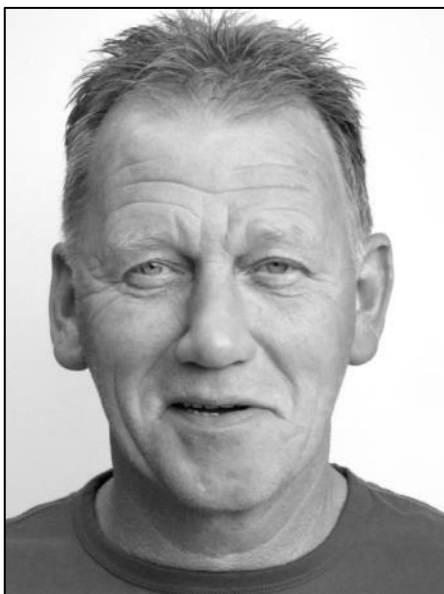
Frans Snijders

*Keizer Fons Van Hasselt
van Loenhout*

Keizer Jan Laurijssen van Wortel

Keizer Frans Aarts van Sprundel

Keizer Eddy Geerts van Castelré

Reacties van leden II

We mochten meerdere antwoorden ontvangen i.v.m. de foto hiernaast. Het spreekt voor zich dat de foto niet van 1830, maar wel van 1930 was. De foto handelde wel over 100 jaar Belgische onafhankelijkheid (1830-1930).

Dhr. Antoon Van Mierlo-Swenden schreef: "De foto is genomen in de Oude Vaartstraat. (rechts gaat u naar de Markt toe). De deur met de oculi (nr. 34) gaf toegang tot de bureaus van de toenmalige firma J. VAN MIERLO-PROOST. De poort was de ingang van het magazijn en de derde smalle deur (nr.32) was de deur van de conciërgewoning op de eerste verdieping. Van de volgende huizen ben ik niet meer zo zeker: nr. 30 Juffrouwen Moerman; nr. 28 Mr. Dergent; dan de familie Petrus Ardui-Van Eyck (?). (Het huis nr. 36 dat juist niet op de foto staat is toevallig mijn geboortehuis!)"

Ook dhr. Karl Van Mierlo herkende de foto: “Het witte huis op de achtergrond staat in de Oude Vaartstraat en is gebouwd in 1921. Het was eigendom van mijn grootouders langs vaders zijde, Jan Van Mierlo (*zie foto*) en Jet Proost. Zij woonden links van de foto. Achter de dubbele deur bevindt zich een brede trap naar de burelen van de firma van mijn grootvader (NV Van Mierlo, Van Mierlo – Proost of NV Lytica). De poort was de toegang tot de magazijnen. De laatste bewoner van dit pand was de Gerechtelijke Politie. Achter de deur rechts in de witte gevel bevindt zich een trap die leidt naar de woning op de eerste verdieping, waarvan de drie rechtse (of alle vier) ramen deel uitmaakten. In het raam staan André (Dréke) Teurlinckx (Turelinckx?) en zijn vrouw Mitje Claessen (Klaasen?) met hun kinderen Josée, Fernand en Frans. André was een vriend deze huizes en heeft mijn grootvader geholpen om tijdens WO I de zaak mee op te starten vanuit Baarle-Nassau. Hij was later in dienst van de firma en bracht als chauffeur opa overal ten lande.”

Mevr. Truus Van Gestel geeft eveneens historische duiding: “Het is trouwens in het gebouwencomplex op die hoek (Oude Vaartstraat nrs. 28-34) dat Jan Van Mierlo in 1921 met zijn vennoot Henri Proost een drukkerij met kartonnageafdeling oprichtte. In 1932 verhuisde het bedrijf naar een nieuwbouw aan de Steenweg op Mol, nog altijd actief in de verpakkingindustrie als *Smurfit Kappa Van Mierlo*. De gebouwen op de hoek Oude Vaartstraat-Koning Albertstraat werden ruim twintig jaar geleden afgebroken en vervangen door een appartementsblok met o.a. op de benedenverdieping de oogartsenpraktijk van J. en G. Jansen (kleinzonen van fotograaf Jef Jansen, maar dat terzijde). Het gedeelte van het gebouwencomplex (oorspronkelijk de conciërgewoning?) dat op de foto te zien is, werd niet afgebroken en bevindt zich nog altijd min of meer in dezelfde staat als op de foto. Voor eventuele bevestiging van wat ik hierboven vermeld, zie:

<http://historischedrukkerij.be/turnhoutse-drukkerijen/van-mierlo-proost.html>
<https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/relict/12185>

De heren Robert Volders en Ludo Hendrickx stuurden soortgelijke info door. Hartelijke dank hiervoor!

Nieuwsbrief Taxandria 2, 2014

Voorwerp (voorlopig?) onbekend nummer 4

Bij verbouwwerkzaamheden aan een villa in de Laguit (Turnhout) kwam dit voorwerp met een lengte van ca. 10 cm aan de oppervlakte. We vermoeden dat dit voorwerp - uit gebakken klei - een stop was van een fles met een brede opening. Is dit zo of kan iemand specifiekere informatie geven over dit onbekende voorwerp?

Stuur uw antwoord naar taxandriavzw@gmail.com met vermelding van nummer 4. Alvast bedankt.

Voorwerp (voorlopig?) onbekend nummer 5

Op de volgende bladzijde ziet u een schilderij dat zich momenteel in de Sint-Pieterskerk van Turnhout bevindt.

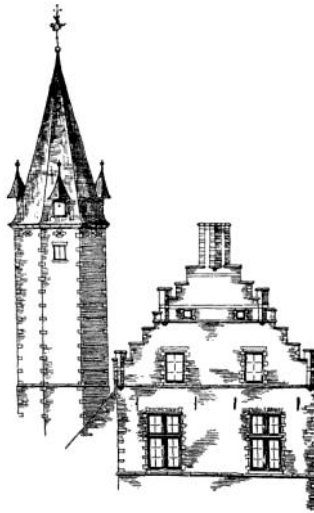
De maker is een zekere Van Campen. De voornaam is onbekend.

Het schilderij toont de overbrenging van de monstrans van de Theobalduskapel naar de Sint-Pieterskerk, vergezeld door leden van de Broederschap van het H. Sacrament.

Weet u wie Van Campen is? Kan u deze gebeurtenis dateren of er meer over vertellen? Zijn er misschien herkenbare personen op dit schilderij?

Stuur uw antwoord naar taxandriavzw@gmail.com met vermelding van nummer 5 of telefoneer naar Bert Hendrickx (014.44.04.85). Alvast bedankt.

Met steun van de
Vlaamse overheid

